

Œiirde YAPI 1

DİVAN Œiiri NAZIM Biçim ve
TÜRLERİ

BEYİTLERLE KURULANLAR	BENTLERLE KURULANLAR
GAZEL	RUBAİ
KASİDE	TUYUĞ
MESNEVİ	ŞARKI
KIT'A	MURABBA
MÜSTEZAT	TERKİB-İ BENT
	TERCİ-İ BENT

1. BEYİTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

A. GAZEL

- ✓ Türk edebiyatına Arap edebiyatından geçmiş bir nazım şeklidir.
- ✓ Aşk, şarap, ayrılık, hasret, zamandan yakınma, felsefi-didaktik düşünceler, din ve tasavvuf gibi konular bu nazım biçimiyle ele alınır.
- ✓ Aruzun her kalıbıyla yazılabilir.
- ✓ En az beş en fazla on beş beyitten oluşan, en yaygın lirik şiir türüdür.
- ✓ Uyak düzeni "aa, ba, ca, da, ..." biçimindedir.
- ✓ Şairin adı veya mahlası son beyitte geçer.
- ✓ Gazelerde genellikle her beyit farklı konudan söz eder. Konu birliği yoktur.
- ✓ Bu türün en başarılı şairleri Fuzulî, Bakî, Şeyhülislam Yahya, Nailî ve Nedim'dir.
- ✓ İşlediği konuya göre «âşıkâne gazel, rindâne gazel, şuhâne gazel, hikemî gazel gibi türleri vardır.

Gazeller konularına göre şu şekilde sınıflandırılır:

❖ **Âşıkâne Gazel**

- ✓ Aşkla ilgili her türlü sıkıntı, acı, sevgi, mutluluk gibi duyguların anlatıldığı gazel türüdür. (Fuzulî'nin gazelleri)

❖ **Rindâne Gazel**

- ✓ İçkiyle ilgili çeşitli düşünceler, dünya ve hayata aldırış etmeme, yaşamaktan zevk alma gibi konuları işleyen gazel türüdür. (Bakî'nin gazelleri)

❖ **Şuhâne Gazel**

- ✓ Çapkın bir üslupla kadın ve aşkın zevklerini anlatan gazel türüdür. (Nedim'in gazelleri)

❖ **Hikemî (Hâkimâne) Gazel**

- ✓ Hayat dersi veren, öğretici ve veciz söyleyişli gazel türüdür. (Nâbî'nin gazelleri)

GAZELLE İLGİLİ TERİMLER	
MATLA	Gazelin ilk beytidir.
MAKTA	Gazelin son beytidir.
BEYTÜ'L GAZEL	Gazelin en güzel beytidir. «Şah beyit» de denir.
YEK-AHENK GAZEL	Bütün beyitlerinde aynı konunun işlendiği gazeller.
YEK-AVAZ GAZEL	Bütün beyitleri aynı güzellikte olan gazeller.
MAHLAS BEYTİ	Şairin mahlasının bulunduğu beyit.

❖ **Düz gazel örneği**

- Bir söz dedi canan ki keramet var içinde* a
Dün giceye dâir bir işaret var içinde a
Meyhane mukassi görünür taşradan amma b
Bir başka ferah başka letafet var içinde a
- Eyvah o üç çifte kayık aldı karârım* c
Şarkı okuyup geçti bir âfet var içinde a

❖ **Musammat gazel örneği**

- Kamu bîmârına canan deva-yı derd eder ihsan*
Niçün kılmaz bana derman beni bîmar sanmaz mı

B. KASİDE

- ✓ Türk edebiyatına Arap edebiyatından geçmiştir.
- ✓ Genellikle din ve devlet büyüklerini övmek için yazılır.
- ✓ Beyit sayısı çoğunlukla 33 ile 99 arasındadır.
- ✓ Kafiyeleşimi gazel gibidir: aa, ba, ca, da...
- ✓ Nef'i, kasideleriyle ünlü bir Divan şairidir.
- ✓ Bu türün en başarılı şairleri; Nef'î, Bâki, Fuzulî, Ahmet Paşa ve Nedim'dir.

KASİDE İLE İLGİLİ TERİMLER

MATLA	Kasidenin ilk beytidir.
MAKTA	Kasidenin son beytidir.
BEYT'ÜL KASİD	Kasidenin en güzel beytidir.
TAÇ BEYİT	Şairin mahlasının bulunduğu beyittir.
MUSAMMAT KASİDE	Dizelerinin ortasında uyak bulunan kasidedir.

GİRİŞ BÖLÜMÜNDE İŞLENEN KONUYA GÖRE

BAHARİYE	«bahar» anlatılır.
ŞİTÂİYE	«kış» anlatılır.
TEMMÛZİYE	«yaz ve sıcak» anlatılır.
RAMAZANİYE	«ramazan» anlatılır.
İYDİYE	«bayram» anlatılır.
NEVRÛZİYE	«nevruz» anlatılır.

REDİFLERİNE GÖRE ADLANDIRILABİLİR

VERDİYE	«gül» redifli kasidelerdir.
SÜNBLÜYE	«sümbül» redifli kasidelerdir.
ŞEMSİYYE	«güneş» redifli kasidelerdir.
KELAMİYYE	«söz» redifli kasidelerdir.

❖ Düz kaside örneği

❑ *Bu şehr-i Sitanbûl ki bî-misl ü behâdır
Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır*

*Bir gevher-i-yekpâre iki bahr arasında
Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezâdır*

*Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
Elhak bu ne hâlet bu ne hoş âb u hevâdır*

*İnsâflı değildir anı dünyâyâ değişmek
Gülzârılarının cennete teşbîhi hatâdır*

❖ Musammat kaside örneği

❑ *Dönsün yine peym**aneler** olsun tehi humh**aneler**
Raks eylesin mest**aneler** mutripler ettikçe negam*

KASİDENİN BÖLÜMLERİ

1. Giriş (Teşbib ve Nesib): Bu bölümde âşıkâne duygular anlatılıyorsa **nesib**; doğa, bahar, bayram, ramazan gibi konular anlatılıyorsa **teşbib** adını alır.

2. Girizgâh: Asıl konuya giriş yapmak üzere düzenlenmiş en fazla iki beyitlik bölümdür.

3. Methiye: Kasidenin sunulduğu kişinin, yani padişahın veya bir devlet büyüğünün övüldüğü bölümdür.

4. Tegazzül: Hüner göstermek için yazılmış gazeldir. Her kaside de olmayabilir.

5. Fahriye: Şairin kendini övdüğü bölümdür.

6. Dua: Şairin, kendisi, daha çok da övdüğü kişi için Allah'tan yardım dilediği, dua ettiği bölümdür.

KASİDE TÜRLERİ (KONULARINA GÖRE ADLANDIRILIŞI)

a. Tevhid: Allah'ın birliğini konu alan kasidelerdir.

b. Münacat: Allah'a yalvarışın ve yakarışın dile getirildiği, işlenen günahlara karşı bağışlanma isteğinin dile getirildiği kasidelerdir.

c. Naat: Hz. Muhammed'i övmek amacıyla yazılan kasidelerdir.

d. Methiye :Halife, padişah, vezir, şehzade gibi devletin üst kademesindeki kişileri övmek için yazılan kasidelerdir.

e. Hicviye: Adı üstünde yergi kasideleridir. Eleştirmek için yazılır. Halk edebiyatındaki karşılığı taşlamadır.

f. Mersiye: Çok sevilen padişahın, halifenin ölümünden duyulan üzüntü için yazılan kaside türüdür.

C. MESNEVİ

- ✓ Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir.
- ✓ Klâsik halk hikâyeleri, destanî konular, aşk hikâyeleri, savaşlar, dinî ve felsefî konuları işlenir.
- ✓ Divan edebiyatının en uzun nazım şeklidir .
- ✓ Beyit sayısı sınırsızdır.
- ✓ Her beyit kendi içinde kafiyelidir
- ✓ aa, bb, cc, dd,ee... şeklinde kafiyelenir.
- ✓ Konu ne olursa olsun olaylar masal havası içinde anlatılır.
- ✓ Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış eserlere de «mesnevi» adı verilir.
- ✓ Türk edebiyatının ilk mesnevisi Yusuf Has Hacıp'in «Kutadgu Bilig» adlı eseridir.

UYARI!

- ✓ Aynı şair tarafından yazılmış beş mesnevi «hamse» adını alır.
- ✓ Türk edebiyatında ilk hamse örneğini Ali Şir Nevâî «Mecalisü'n Nefâis» adlı eseriyle vermiştir.

KONULARINA GÖRE MESNEVİLER		TÜRK EDEBİYATINDA ÖNEMLİ MESNEVİLER	
AŞK HİKÂYESLERİ	Leyla vü Mecnun (Fuzulî), Hüsrev ü Şirin (Şeyhî), Yusuf u Züleyha (Şeyyad Hamza)	KUTADGU BİLİG	Yusuf Hac Hacip
DİN VE TASAVVUF	Mesnevi (Mevlana), Mevlid/Vesiletü'n Necat (Süleyman Çelebi)	İSKENDERNAME CEMŞİD Ü HURŞİD	Ahmedi
DİDAKTİK KONULAR	Hayriyye (Nabi)	HARNÂME	Şeyhi
EVLENME VE SÜNNET TÖRENLERİ	Surnâme (Vehbi)	GARİPNÂME	Aşık Paşa
DESTANLAR, KAHRAMANLIK KONULU	İskendernâme (Ahmedî)	VESİLETÜ'NECAT	Süleyman Çelebi
ŞEHİRLERİ ANLATAN	Şehrengiz-i Bursa (Lamiî), Hübannâme (Enderunlu Fazıl)	LEYLA VÜ MECNUN	Fuzuli
		MANTIKÛ'T TAYR	Gülşehri
		HÜSN Ü AŞK	Şeyh Galip
		HÜSREV Ü ŞİRİN	Şeyhi
		HAYRİYYE / HAYRABAD	Nabi
		REBABNAME	Sultan Veled
		YUSUF U ZÜLEYHA	Şeyyad Hamza

MESNEVİNİN BÖLÜMLERİ

HAMSE SAHİBİ SANATÇILAR

ALİ ŞİR NEVAİ

GENCELİ NİZAMİ

TAŞLICALI YAHYA

NEVİZADE ATAİ

NERGİSİ

UYARI!

BAKİ

NEFİ

NEDİM

NAİLİ

Bu sanatçılar «mesnevi»

nazım biçimini

Hiç kullanmamışlardır.

Dibâce: mesnevinin önsözüdür. Manzum veya mensur olabilir.

Tevhid: Allah'ın birliği ve bütünlüğü anlatılır.

Münacaat: Allah'a yalvarış ve yakarışlarda bulunulur.

Naat: Hz. Muhammed övülür.

Miraciye: Miraç olayı anlatılır.

Medh-i Çihar-yâr-i Güzîn: Genellikle dört halife övülür. Dört halife dışında devrin büyükleri de övülebilir.

Medhiye: Yapıtın sunulacağı kişiye övgüler bulunur.

Sebeb-i Telif: Mesnevinin yazılış nedeni belirtilir.

Âğâz-ı Dâstan: Mesnevinin asıl konusunun bulunduğu bölümdür.

Hatime: Mesnevinin bittiğini belirten bölümdür.

❖ Mesnevi örneği

☐ <i>Kim vardır Arab'da bir kabile</i>	-a
<i>Müstecmi-i haslet-i cemile</i>	-a
<i>Serlevha-i defter-i fütüvvet</i>	-b
<i>Serhayl-i arab Ben-i Muhabbet</i>	-b
<i>Amma ne kabile kible-i derd</i>	-c
<i>Bilcümle siyâh-baht ü rûzerd</i>	-c
<i>Giydikleri âttâb-i temmuz</i>	-d
<i>İçtikleri şû'le-i cihan-suz</i>	-d
<i>Vadileri rik ü şişe-i gam</i>	-e
<i>Kumlar sayısınca hüzn ü matem</i>	-e
<i>Hargehleri dûd-i âh- i hirmân</i>	-f
<i>Sohbetleri ney gibi hep efgân</i>	-f

D. KIT'A

- ✓ Türk edebiyatına Arap edebiyatından geçmiştir.
- ✓ Kıt'alarda her türlü konunun işlendiği görülmektedir. Çeşitli olaylara ebcedle tarih düşürmede en fazla bu nazım biçimi kullanılmıştır.
- ✓ Beyitleri arasında konu birliğinin ve anlam bütünlüğünün bulunması bu nazım şeklinin başka bir özelliğidir.
- ✓ xa, xa biçiminde kafiyeleşir.
- ✓ Aruzun her kalıbıyla yazılır.
- ✓ Şairlerin mahlası yoktur.

❖ Kıt'a örneği

☐ <i>İlm kesbiyle pâye-i rif'at</i>	-x
<i>Ârzû-yı muhâl imiş ancak</i>	-a
<i>Aşk imiş her ne var âlemde</i>	-x
<i>İlm bir kîl ü kâl imiş ancak</i>	-a

E. MÜSTEZAT

- ✓ Kelime anlamı olarak çoğalmasi istenilen, artmış anlamına gelir.
- ✓ Bir edebiyat terimi olarak ise gazelden türemiş, her dizesine bir küçük dize eklenmiş, belli vezinlerde yazılmış divan edebiyatı nazım biçiminin adıdır.
- ✓ Eklenen kısa mısralar «ziyade» adını alır.
- ✓ Müstezatlara konuları gazel ile benzerlik gösterir. Aşk, şarap, ayrılık, tabiat gibi konular bu şiirlerde sıkça işlenmiştir.
- ✓ Bunların dışında dinî, tasavvufî konularda yazılmış olanlarına da rastlanır.
- ✓ Kafiyeleşmesi gazel (aa, ba, ca, da...) gibidir.
- ✓ Anadolu sahasında bu nazım şeklinin ilk örneklerini **Seyyid Nesimi** vermiştir.
- ✓ Servet-i Fünun şairleri bu nazım biçiminin bilinen vezin ve kafiye sisteminde değişiklikler yaparak **serbest müstezat** adı verilen yeni bir şekil denemişlerdir.

❖ Müstezat örneği

❑ *Ey şûh-ı kerem-pîşe dil-i zâr senindir*

Yok minnetin aslâ

V'ey kân-ı güher anda ne kim var senindir

Pinhân ü hüveydâ

Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz

Baş üzre yerin var

Gül goncesinin gûşe-i destâr senindir

Gel ey gül-i ra'nâ

N'eylersen edip bir iki gün bâr-ı cefâyâ

Sabreyle de sonra

Peymâne senin hâne senin yâr senindir

Ey dil tek ü tenhâ

Bir bûse-i can-bahşına ver nakd-i hayâtı

Ger ka - 'il olursa

Senden yanadır söz yine bâzâr senindir

Ey âşık-ı şeydâ

2. BENTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

A. RUBAİ

- ✓ Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir.
- ✓ Tek dördlükten oluşan bir nazım biçimidir.
- ✓ Kendine özgü 24 aruz kalıbıyla yazılır.
- ✓ Düşüncelerin özlü bir biçimde anlatılması temeline dayalı nazım biçimidir.
- ✓ Genellikle felsefi konular, öğüt, aşk, şarap, din, tasavvuf konuları işlenir.
- ✓ aaxa şeklinde kafiyelenir.
- ✓ Genellikle mahlas kullanılmaz.
- ✓ En büyük ustası **Ömer Hayyam**'dir.
- ✓ Divan edebiyatının en ünlü rubai ustası **Azmiade Haleti**'dir.
- ✓ **Yahya Kemal Beyatlı, Arif Nihat Asya** rubailerleriyle tanınan şairlerimizdir.

❖ Rubai örneği

- ❑ *Bir merhaleden güneşle derya görünür* -a
Bir merhaleden her iki dünya görünür -a
Son merhale bir fasl-ı hazandır ki sürer -x
Geçmiş gelecek cümlesi rüya görünür -a
- ❑ *Dünyayı süslediler, bir şey kalmadan.* -a
Bu süslere inanma, akıl olmadan. -a
Giden de çok dünyadan, gelen de ama; -x
Sen payını al ondan, seni almadan! -a

B. TUYUĞ

- ✓ Divan şiirine Türklerin kazandırdığı bir nazım şeklidir.
- ✓ Tek dördlükten oluşur.
- ✓ Uyak düzeni maniye benzer.
- ✓ aaxa şeklinde kafiyeleşir.
- ✓ Halk şiirindeki maninin, divan şiirine yansımış biçimi kabul edilir.
- ✓ Konu sınırlaması yoktur, rubaideki konular tuyuğda da vardır. En çok aşk, aşk acısı, şarap konu edilir.
- ✓ Mahlas kullanılmaz.
- ✓ Aruzun sadece "fâilâtün / fâilâtün / fâilün" kalıbıyla yazılır.
- ✓ Edebiyatımızda en çok tuyuğ yazmış şair **Kadı Burhanettin**'dir.

❖ Tuyuğ örneği

- ❑ *Ben seven hûblar içinde şâh imiş* -a
- Sanasın yılduz mâh imiş* -a
- Ben denize salmışam bir cânımı* -x
- Kamu işi başaran Allâh imiş* -a

C. ŞARKI

- ✓ Divan şiirine Türklerin kazandırdığı bir nazım şeklidir.
- ✓ Halk edebiyatındaki türkünün etkisiyle oluştuğu ifade edilir.
- ✓ Genellikle aşk, sevgi, eğlence, kadın ve şarap konuları işlenir.
- ✓ Biçim bakımından murabbaya benzeyen şarkılar, genel olarak bestelenmek için yazılır
- ✓ Dördlük sonlarında tekrar edilen bölüme nakarat adı verilir. Şarkılar bent ve nakarat bölümlerinden oluşur.
- ✓ Üçüncü dizelerine meyan veya miyânthane denir.
- ✓ Dördlük sayısı üç ve beş arasında değişir.
- ✓ Uyak düzeni genelde aaaa, bbba, ccca ...biçimindedir.
- ✓ Lale devrinde gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. **Nedim** ve **Yahya Kemal** bu türün önemli şairleridir.

❖ Şarkı örneği

- ❑ *Sevdiğim canım yolunda hâke yeksan olduğum* -a
- lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum* -a
- Ey benim aşkınla bülbül gibi nâlân olduğum* -a
- lyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum* -a

D. MURABBA

- ✓ Dört dizelik bentlerden oluşur.
- ✓ Uyak düzeni aaaa / bbba / ccca ... biçimindedir.
- ✓ En az üç, en fazla yedi bentten oluşur.
- ✓ Hemen her konuda yazılır.
- ✓ Bestelenme amacının olmaması ve dilinin ağır olması yönleriyle şarkıdan ayrılır.
- ✓ **Nedim** ve **Namık Kemal** bu türün başarılı örneklerini sunan şairlerimizdir.

❖ Murabba örneği

- ❑ *Gül yüzünde görelî zülf-i semen-sây gönül
Kara sevdaya yiler bî-ser ü bî-pây gönül
Dimedüm mi sana dolaşma ana hay gönül
Vay gönül vay gönül vay gönül ey vay gönül*

*Bizi hâk itdi hevâ yolına sevdâ nidelüm
Pây-mâl eyledi bu zülf-i semen-sâ nidelüm
Kul idinmezdi güzeller bizi illâ nidelüm
Vay gönül vay gönül vay gönül ey vay gönül*

E. TERKİB-İ BENT

- ✓ Bentlerle kurulan uzun bir nazım biçimidir.
- ✓ Yaşamdan, talihten şikayet; felsefi düşünceler, dini, tasavvufi konular ve toplumsal yergilerin işlendiği şiirlerdir.
- ✓ En az beş, en fazla on bentten oluşur.
- ✓ Her bendin sonunda vasıta beyti denen bir beyit vardır.
- ✓ Her bendin sonunda farklı vasıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında uyaklanır.
- ✓ aa, xa, xa, xa xa, bb vasıta beyti, cc, xc, xc, xc, dd vasıta beyti... şeklinde kafiyelenir.
- ✓ Edebiyatımızda **Bağdatlı Ruhi** ve **Ziya Paşa** bu türün iki önemli şairidir.
- ✓ Baki, ünlü «**Kanuni Mersiyesi**» ni terkeb-i bent şeklinde yazmıştır.

❖ Terkib-i Bent örneği

- ❑ *Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz
Biz ehli harâbâtđanız mest-i Elest'iz*

*Ter-dâmen olanlar bizi âlûde sanır lîk
Bizi mâil-i bûs-ı leb-i câm ü kef-i destiz*

*Sadrın gözedüp neyliyelim bezm-i cihânın
Pây-ı hum-ı meydır yerimiz bâde-perestiz*

*Mâil değiliz kimsenin âzârına ammâ
Hâtır-şirken-i zâhid-i peyman-şikestiz*

*Erbâb-ı garaz bizden irâğ olduğu yeğdir
Düşmez yere zîrâ okumuz sâhib-i şastiz*

*Bu âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyız
Âlâlara âlâlanırsız pest ile pestiz*

F. TERCİ-İ BEND

- ✓ Biçim ve uyak bakımından terkeb-i bende benzer.
- ✓ Terkeb-i bentten farkı vasıta beytinin hep aynı kalmasıdır.
- ✓ Terci-i bendler mersiye, övgü, yergi, sosyal eleştiri gibi çok farklı konularda yazılmıştır.
- ✓ Bu türde eser veren şairlerden bazıları: Yahya Bey, Enderunlu Fazıl, Nesimî, Fuzuli...
- ✓ Ziya Paşa'nın terci-i bendi bu nazım şeklinin edebiyatımızdaki en başarılı örneklerindedir.

DİVAN EDEBİYATI NAZIM TÜRLERİ	
TEVHİT	Allah'ın birliğini anlatır.
MÜNACAAT	Allah'a yakarış dile getirilir.
NAAT	Peygamber Efendimize övmek için yazılır.
METHİYE	Bir kimseyi övmek için yazılır.
MERSİYE	Birinin ölümüne üzerine duyulan üzüntüyü dile getiren şiirlerdir.
HİCVİYE	Bir kimseyi yermek, eleştirmek için yazılan şiirlerdir.

KONU TARAMA SORULARI

*Nâm u nişane kalmadı fasl-ı bahardan
Düşdü çemende berg-i dıraht itibardan
Eşcâr-ı bağ hırka-i tecride girdiler
Bâd- ı hazan çemende el aldı çenârdan*

1.Yukarıdaki beyitler aşağıdaki nazım şekillerinin hangisinden alınmıştır?

- A) Mesnevi
- B) Rubai
- C) Tuyuğ
- D) Gazel
- E) Müstezat

Kasideler işledikleri konulara göre değişik adlar alır. Allah'ın birliğini anlatan kasidelere , Allah' a yalvarıp yakarmak için yazılanlara , devlet büyüklerini övmek için yazılanlara , peygamber efendimizi övmek için yazılanlara denir.

2.Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Münacaat- tevhid- methiye-fahriye
- B) Tevhid-fahriye-methiye-münacaat
- C) Tevhid-münacaat-methiye-naat
- D) Naat-tevhid-münacaat-methiye
- E) Fahriye-münacaat-methiye-naat

3. Tuyuğ ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) İran (Fars) edebiyatından alınmıştır.
- B) Tek dörtlükten oluşur.
- C) Uyak düzeni aaxa (aaba) şeklindedir.
- D) Kadı Burhanettin en çok tuyuğ yazmış şairdir.
- E) Türk halk edebiyatındaki rubainin benzeridir.

Divan edebiyatına Türklerin kazandırdığı nazım biçimidir.
Konusu aşk ve güzelliştir.

Üçüncü dizelerine miyân ya da miyânthane adı verilir.

Dörder dizelik bentlerden oluşur.

4.Yukarıda tanıtılan divan edebiyatı nazım şekli hangisidir?

- A) Tuyuğ
- B) Rubai
- C) Şarkı
- D) Türkü
- E) Gazel

Beyitlerin oluşturduğu bentlerle kurulan uzun bir nazım şeklidir.

Bent sayısı 5 ile 10 arasında değişir.

Her bendin son beytine “vasita beyti” denir. bendin sonunda değişir.

5.Yukarıda özellikleri verilen nazım şekli hangisidir?

- A) Terci-i bent
- B) Terki-i bent
- C) Musammat gazel
- D) Müstezat
- E) Gazel

6. Aşağıdakilerden hangisi gazel ve kasidenin ortak özelliğidir?

- A) Din ve devlet büyüklerini övmek için yazılmaları
- B) Nazım birimleri ve kafiye örgüsünün aynı olması
- C) Beyit sayısının 5-15 arasında değişmesi
- D) Aruz ölçüsünün kısa kalıplarıyla yazılmaları
- E) Aşk, sevgi ve şarap gibi konuları işlemeleri

ŞİİRDE YAPI 2

HALK ŞİİRİ NAZIM BİÇİM VE TÜRLERİ

HALK ŞİİRİ NAZIM BİÇİM VE TÜRLERİ

1. ANONİM HALK EDEBİYATI NAZIM BİÇİMİ VE TÜRLERİ

A. MANİ

- ✓ Halk şiirinin en küçük nazım biçimidir.
- ✓ Genellikle tek bir dörtlükten oluşur.
- ✓ Sevgi, tabiat, övgü, yergi, evlât sevgisi, ayrılık, hasret ve aşk konularını işler. Konu sınırlaması yoktur.
- ✓ aaxa şeklinde kafiyeleşir.
- ✓ Anonimdir.
- ✓ Genellikle 7'li hece ölçüsüyle yazılır.
- ✓ aaxa şeklinde kafiyeleşir.
- ✓ İlk iki dize hazırlık/doldurma dizeleridir. Asıl anlatılmak istenen son iki dizede verilir.

MANİ ÇEŞİTLERİ

a. Düz Mani

- ✓ Yedişer heceli dört dizeden oluşur.

❖ Düz mani örneği

- ❑ *Bostanlarda fasulye
Anam gitti gezmeye
Ben anamdan öğrendim
İnce boncuk çizmeye*

b. Kesik Mani

- ✓ Birinci dizesi 7 heceden az olan manilerdir.
- ✓ Kesik dizedeki bir sözcük ya da sözcükler ikinci dizedeki uyakla sesteştir.
- ✓ Böyle manilere **cinaslı mani** de denir.

❖ Kesik mani örneği

❑ *Dağ bana*

Bahçe sana bağ bana

Değme zincir kâr etmez

Zülfün teli bağ bana

c. Ayaklı Mani

- ✓ İlk dizeleri doldurularak söylene kesik manilerdir.
- ✓ Böyle manilere **doldurmalı kesik mani** de denir.
- ✓ Doldurma işi aynı sözcüklerin tekrarı ile olur.

❖ Ayaklı mani örneği

❑ *Adam aman kuleden*

Ses geliyor kuleden

O kaş göz değil mi

Beni sana kul eden

d. Yedekli Mani

- ✓ Düz maninin sonuna birkaç dize daha eklenmesiyle oluşturulan manilerdir.
- ✓ Böyle manilere **artık mani** de denir.

❖ Yedekli mani örneği

❑ *Ağlarım çağlar gibi*

Derdim var dağlar gibi

Ciğerden yaralıyım

Gülerim çağlar gibi

Her gelen bir gül ister

Sahipsiz bağlar gibi

e. Karşılıklı Mani

- ❑ İki kişinin karşılıklı söylediği manilerdir.
Böyle manilere **deyiş** de denir.

B. TÜRKÜ

- ✓ Kendine özgü bir ezgiyle söylenen nazım şeklidir.
- ✓ Türküler genellikle hece vezninin 7, 8 ve 11'li kalıplarıyla kıtalar halinde söylenir.
- ✓ Türkülerin ilk söyleyeni zamanla unutulmuştur.
- ✓ Türküler bent ve kavuştak denen bölümlerden oluşur.
- ✓ Türkünün asıl sözlerinin yer aldığı bölümlere **bent** adı verilir.
- ✓ Her bentten sonra gelip bu bentleri birbirine bağlayan bölümlere **nakarât** veya **kavuştak** adı verilir.
- ✓ Her konuda türkü söylenebilir. Bunlar arasında elbette aşk, hasret ilk sırayı alır.
- ✓ Türkü, bölgelere, konularına, ezgilerine göre değişik isimler alır. Buna göre türkünün, hoyrat, oturak, kırık gibi türleri vardır.
- ✓ Konularına göre; aşk türküsü, çocuk türküsü, doğa türküsü, iş türküsü, oyun türküsü, tören türküleri, ölüm türküleri vs. gibi adlandırılır.

❖ Türkü örneği

❑ *Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun,
Gördün güzelleri beni unuttun,
Sılaya gelmeye yemin mi ettin.*

(Bent)

*Gayri dayanacak özüm kalmadı,
Mektuba yazacak sözüm kalmadı.*

(Nakarât)

*Yârim sen gideli yedi yıl oldu,
Diktiğin fidanlar meyveye geldi,
Seninle gidenler sılaya döndü.*

(Bent)

*Gayri dayanacak özüm kalmadı,
Gençlik elden uçtu gitti, gelmene lüzum kalmadı*

(Nakarât)

C. NİNİ

- ✓ Annelerin bebeklerini uyutmak amacıyla belli bir ezgi ile söylediği parçalardır.
- ✓ Manzum özelliktedirler.
- ✓ Konusuna göre, çocuklar için söylenen basit türküler olduğundan bir nazım biçimi değil, nazım türüdür.
- ✓ Bilinen ilk örnekleri Divan-ı Lügat'it Türk'te geçen «balubalu»lardır.

❖ Ninni örneği

- ❑ *Derin gölde biter kamış
Uzar gider vermez yemiş
Benim oğlum safi gümüş
Kuzum nenni yavrum nenni*

D. TEKERLEME

- ✓ Sözcüklerin ses benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan yarı anlamlı, yarı anlamsız sözlerdir.
- ✓ Şiir biçiminde de oluşturulan tekerlemelerde ölçü, uyak, seci ve aliterasyondan yararlanılmıştır

❖ Tekerleme örneği

- ❑ *Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer tellal iken
Pireler berber iken
Ben annemin babamın beşiğini
Tıngır mingır sallar iken...*

E. BİLMECE

- ✓ Çoğunlukla cevabı içinde saklı bulunan ve düşünceyi geliştirmek amacıyla türetilen soru biçimlerine denir.
- ✓ Güzel vakit geçirmek amacıyla çıkarıldıkları düşünülmektedir.
- ✓ Manzum - mensur şekilleri vardır.

2. ÂŞIK EDEBİYATI NAZIM BİÇİMİ VE TÜRLERİ

A. KOŞMA

- ✓ Halk edebiyatında en çok kullanılan nazım biçimidir.
- ✓ Doğa, aşk, ölüm, yiğitlik, ayrılık, toplumsal olaylar gibi konular işlenir.
- ✓ Genellikle hece ölçüsünün 4+4+3 duraklı 11'li kalıbıyla oluşturulur.
- ✓ En az 3 en fazla 5 dörtlükten meydana gelir.
- ✓ İlk dörtlüğün kafiye örgüsü xaxa ya da aaab biçiminde olur.
- ✓ Diğer dörtlüklerin ilk üç dizesi kendi arasında kafiyelenir, dördüncü dize birinci dörtlüğün son dizesiyle kafiyelenir. Yani cccb, dddb...
- ✓ Şair koşmanın son dörtlüğünde adını ya da mahlasını söyler.
- ✓ İslamiyet öncesi dönemdeki koşuk ve divan edebiyatındaki gazelin, halk edebiyatındaki karşılığıdır.

❖ Koşma örneği

- ❑ *Uykudan uyanmış şahin bakışlım* -a
- Dedim sarhoş musun söyledi yok yok* -b
- Ak ellerin elvan elvan kınalı* -a
- Dedim bayram mıdır söyledi yok yok* -b
- Dedim ne gülersin dedi nazımdır* -c
- Dedim kaşın mıdır dedi gözümdür* -c
- Dedim ay mı doğdu dedi yüzümdür* -c
- Dedim ver öpeyim söyledi yok yok* -b
- Dedim aydınlık var dedi aynımda* -d
- Dedim günahım çok dedi boynumda* -d
- Dedim mehtap nedir dedi koynumda* -d
- Dedim ki göreyim söyledi yok yok* -d

KONULARINA GÖRE KOŞMA TÜRLERİ	
GÜZELLEME	Âşık edebiyatında insan ve doğa güzelliklerini işleyen koşmalardır. Genellikle aşık olunan kadın, kız, gelin, dağ ağaç, hayvan, çiçek gibi unsurlar işlenir. En güzel örneklerini Karacaoğlan vermiştir.
KOÇAKLAMA	Konusu savaş, yiğitlik, kahramanlık olan halk edebiyatı şiirleridir. Coşkun ve yüksek tempolu söyleyişleri vardır. Halk edebiyatımızda bu türün en güzel örneklerini Köroğlu ile Dadaloğlu vermiştir.
TAŞLAMA	Bir kimseyi yermek veya toplumun bozuk yönlerini iğneleyici bir dille eleştirmek için yazılan şiir. Taşlamanın, divan edebiyatındaki karşılığı hiciv, Batı edebiyatında ise satirdir. Bu türün en güzel örneklerin Kaygusuz Abdal , Seyrani, Sümmani ve Ruhsati vermiştir.
AĞIT	Ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren şiirlerdir. İslamiyet öncesi dönemdeki karşılığı sagu, divan edebiyatında ise mersiye'dir.

B. SEMAİ

- ✓ Âşık edebiyatının kimi yönlerden koşmaya benzeyen bir nazım biçimidir.
- ✓ Koşma gibi 3-6 dördlükten oluşur.
- ✓ Uyak düzeni koşmaya benzer.
- ✓ Koşmada işlenen temalar ve konular semaide de işlenir.
- ✓ Semainin de güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt gibi türleri vardır.
- ✓ Hece sayısının 8'li olması dışında hemen her özelliği koşmayla aynıdır.
- ✓ Ayrıca semailerin kendine özgü bir de ezgisi vardır.
- ✓ Aruz ölçüsüyle söylenen semailer de vardır.
- ✓ **Karacaoğlan**'ın semailerini ünlüdür.

❖ Semai örneği

- ❑ *İncecikten bir kar yağar* -x
- Tozar Elif Elif diye* -a
- Deli gönül abdal olmuş* -x
- Gezer Elif Elif diye* -a
- Elif'in uğru nakışlı* -b
- Yavru balaban bakışlı* -b
- Yayla çiçeği kokuşlu* -b
- Kokar Elif Elif diye* -a
- Elif kaşlarını çatar* -c
- Gamzesi bağrıma batar* -c
- Ak elleri kalem tutar* -c
- Yazar Elif Elif diye* -a

C. VARSAĞI

- ✓ Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Varsak boyu ozanlarınca söylenen şiirlere varsağı denilmiştir.
- ✓ Çok yaygın olmayan bir nazım biçimidir, ölçüsü ve uyak düzeni semai gibidir. (8'li ölçü, abab / cccb / dddb...)
Genellikle 3-5 dörtlükten oluşur. Dörtlük sayısı daha fazla da olabilir.
- ✓ Koşma ve semaide işlenen konu ve temalar varsağıda da işlenir.
- ✓ Müziğinde ve sözlerinde meydan okuyan, babacan, erkekçe, yiğitçe bir hava duyulur. Bu da dörtlüklerin içindeki "bre" "hey" "behey" gibi ünlemlerle sağlanır.
- ✓ Bu türün en güzel örneklerini **Karacaoğlan** vermiştir.

❖ Varsağı örneği

- ☐ *Bre ağalar bre beyler
Ölmeden bir dem sürelim
Gözümüze kara toprak
Dolmadan bir dem sürelim*

D. DESTAN

- ✓ Halk şiirinin en uzun nazım biçimidir.
- ✓ Toplumunu yakından ilgilendiren savaş, ayaklanma, eşkıya kıtlık, deprem, yangın gibi olaylar anlatılır.
- ✓ Dörtlük sayısında sınırlama yoktur.
- ✓ 11'li ya da 8'li hece kalıbıyla söylenir.
- ✓ Uyak düzeni koşmaya benzer.
- ✓ Destanın son dörtlüğünde şair mahlasını söyler.
- ✓ Kayıkçı Kul Mustafa'nın «**Genç Osman Destanı**» en ünlüsüdür.

❖ Destan örneği

- ☐ *Ibtidâ Bağdat'a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar kaptı sancağı
İletti hendeğe dikti Genç Osman*

3. DİNÎ-TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATI NAZIM TÜRLERİ

A. İLAHÎ

- ✓ İlahi, Allah'ı övmek, O'na dua etmek ve en büyük aşkın Allah aşkı olduğunu belirtmek amacıyla yazılmış makamla okunan dini tasavvufi halk edebiyatı nazım şeklidir.
- ✓ Kendine özgü bir ezgiyle okunur.
- ✓ Hem koşma, hem semai biçiminde ve hem hece hem de aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- ✓ Hece ölçüsünün 7, 8 ve 11 'li kalıpları tercih edilmiştir.
- ✓ Dörtlük sayısı 3-7 arasında değişir.
- ✓ Genelde şiirin içinde şairin mahlası geçer.
- ✓ İlahi denince akla ilk gelen **Yunus Emre**'dir.

❖ İlahi örneği

- ❑ *Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni*
- Aşkın âşıklar oldurur
Aşk denizine daldırır
Tecelli ile doldurur
Bana seni gerek seni*
- Sufilere sohbet gerek
Ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leyla gerek
Bana seni gerek seni*

YUNUS EMRE

İLAHİLERİN TARİKATLARA GÖRE ADLANDIRILMASI	
NEFES	Bektaşîlerin okuduğu ilahilerdir.
DEME	Alevîlerin okuduğu ilahilerdir.
AYİN	Mevlevîlerin okuduğu ilahilerdir.
TAPUĞ	Gülşenîlerin okuduğu ilahilerdir.
DURAK	Halvetîlerin okuduğu ilahilerdir.
CUMHUR	Diğer tarikatların okuduğu ilahilerdir.

B. NUTUK

- ✓ Tekkelerde pirlerin, mürşitlerin tarikata yeni giren dervişlere tarikat derecelerini, adabını öğretici mahiyette söyledikleri şiirlerdir.
- ✓ Didaktiktir.
- ✓ Bu türün edebiyatımızdaki en büyük ismi **Kaygusuz Abdal**'dir.

❖ Nutuk örneği

- ❑ *Edeblü ol cân isen
Hakk'ı bil insan isen
Muştâk-ı Sultan isen
Var edeb öğren edeb*

*Ebedür Hakk'a delîl
Ebeden olma gâfil
Olmayasın bî-hâsıl
Var edeb öğren edeb*

DEVİRİYE

- ✓ Bütün varlıkların Allah'tan geldiği ve yine ona döneceği düşüncesini işleyen şiirlerdir.

❖ Devriye örneği

❑ *Dünyayı dolaştım hep kara batacak
Görmedim bir karar bilmedim durak
Üstümü kaç örtü bu kara toprak
Kaç serildim kaç dirildim kim bilir*

*Gufrani'yim tarikatım bos değil
İyi bil ki kara bağrım tas değil
Felek ile hiç hatırım hoş değil
Kaç barıştım kaç darıldım kim bilir*

D. ŞATHİYE

- ✓ Alaycı bir dille ve çeşitli sembollerle örülü, üstü kapalı fakat derin anlamlar ifade eden şiirlerdir.
- ✓ Şathiyeler, tasavvuf bilgisi olmayanların anlayamayacağı niteliktedir.
- ✓ Bu türün en güzel örneklerini **Kaygusuz Abdal** vermiştir.

❖ Şathiye örneği

❑ *Oda gölgedir deyu,
Ta'n eylemen hocalar
Hatırınız hoş olsun,
Biraz yanasım gelir*

*Ben günahımca yanam,
Rahmet suyunda yunam
İki kanat takınam,
Biraz uçasım gelir*

KONU TARAMA SORULARI

1. Bre ağalar bre beğler
Ölmeden bir dem sürelim
Gözümüz kara toprak
Dolmadan bir dem sürelim

Bu dizelerin nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Semai
- B) Destan
- C) Varsağı
- D) Koşma
- E) Koşuk

2. Çark bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Ehl-i fukaranın yüzü gülmüyor
Aşık Ruhsatî dediğin bilmiyor
Yazı belli değil, hat belli değil

Bu dizelerin nazım türü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Koşma
- B) Güzelleme
- C) Koçaklama
- D) Taşlama
- E) Ağıt

KONU TARAMA SORULARI

3. Alaycı bir dille ve çeşitli sembollerle örülü, üstü kapalı fakat derin anlamlar ifade eden şiirlerdir. En güzel örneklerini “Kaygusuz Abdal” vermiştir.

Yukarıda sözü edilen Tekke edebiyatı nazım türü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Şathiye
- B) Nutuk
- C) Devriye
- D) İlahi
- E) Taşlama

4. Anonim halk edebiyatının en küçük nazım biçimi olan mâni, dörtlükler halinde, 7’li hece ölçüsüyle ve aabb uyak düzeniyle oluşturulur.

Yukarıdaki numaralanmış yerlerden hangisinde bir bilgi yanışı vardır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV
- E) V

KONU TARAMA SORULARI

5. İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye

Biçim ve içerik özellikleri dikkate alındığında bu dizelerin nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Semai
- B) İlahi
- C) Varsağı
- D) Mani
- E) Koşma

6. Doğa, aşk, ölüm, yiğitlik, ayrılık, toplumsal olaylar gibi konular işlenir.

En az 3, en fazla 5 dörtlükten oluşur.

İslamiyet öncesi dönemdeki koşuk ve divan edebiyatındaki gazelin halk edebiyatındaki karşılığıdır.

Yukarıda sözü edilen nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Semai
- B) Koşma
- C) Varsağı
- D) Destan
- E) İlahi

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net